

ZAPOMENUTÁ SKICA JOSEFA ŠERCLA „ČECHOSLOVÁCI V BULHARSKU“ (1950)*

Marek Jakoubek

Filozofická fakulta UK Praha

The Forgotten Sketch “Czechs and Slovaks in Bulgaria” by Josef Šercl (1950)

Abstract: The main body of the contribution represents the document (currently deposited in the archives of the “T. G. Masaryk” Czechoslovak Club in Sofia) “Czechs and Slovaks in Bulgaria”, written by the president of the “T. G. Masaryk” Czechoslovak National House in Sofia, Josef Šercl. Šercl’s text offers historically oriented and complex information about the Czechs and Slovaks in Bulgaria, which makes it an important source for the study of the history of their presence in the country. The text is preceded by a short outline of Czech academic interest in Bulgaria and a short biographical note on Josef Šercl.

Keywords: *Czechoslovak compatriots; “T. G. Masaryk” Czechoslovak National House; Bulgaria*

* Edice vznikla za podpory projektu Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Češi a Slováci v Bulharsku (a proměny badatelského zájmu o ně)

Do roku 1989 představovali krajané, tedy Češi a Slováci žijící za hranicemi země, jedno z profilačních témat české etnologie/etnografie, jejíž konceptuální podloží tvořil nereflektovaný primordialismus, ruku v ruce s marxistickou ideologií kontaminovaným nacionalismem.¹ Bulharistická bádání, tedy zájem o česko-bulharské vztahy v jejich nejrozmanitějších aspektech a polohách, se pak v tomto diskurzu těšila obzvláštní pozornosti, a to jak z důvodu soudružství bratrských národů v rámci socialistického bloku, tak díky tradičním vazbám, sahajícím přinejmenším k působení českého elementu při obnově osvobozeného Bulharska, fenoménu nazývaného též, a to veskrze pozitivně, „česká kulturní invaze“ (Penčev 2008), jehož čelnými představiteli byli např. Konstantin Jireček, Karel a Hermenegild Škorpilové, Jiří Prošek, Jan (Ivan) Mrkvička, Rudolf Thurn-Taxis, Josef Šniter, Václav Dobruský, Jaroslav Věšín, Václav Stříbrný a mnozí další (*ibid.*). V této době se tedy vědecký výzkum Čechů a Slováků (Čechoslováků) v Bulharsku těšil jak podpore režimu, tak zájmu širší veřejnosti. K nejreprezentativnějším pracím tohoto období se řadí *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí* (1963) a *Dějiny československo-bulharských vztahů* (Amort 1980). Se změnou režimu v devadesátých letech minulého století tento zájem i podpora zmizely.

Porevoluční doba s sebou nesla odvrát od východu, v tom i jihovýchodu, Bulharsko nevyjímaje. Na konceptuální rovině neznamenal tato změna mnoho, zde zůstalo jen u deklarací a primordialismus setrval v pozici (neuvědomovaného) teoretického základu. A stejně tak málo se změnilo v oblasti metodologie – i zde měl tolik velebený terénní výzkum příznivce především a pouze na rovině deklamací. Co však prošlo skutečně radikální proměnou, byla témata, resp. zkoumané skupiny. A ruku v ruce s tím došlo rovněž ke změně v repertoáru výzkumných destinací. Jednoznačně se preferovala exotika, Evropa nám byla malá. Hlasy prosazující, že terén pro naše studenty a badatele jako stvořený se nachází na (jiho)východ od naší země (Nešpor – Jakoubek 2004: 76), zůstávaly nevyšlyšeny. Nejvíce přitom propadali kouzlu exotiky (mladí) příznivci nového diskurzu na scéně – sociokulturní antropologie. Odklon od „východu“ ovšem nebyl ani zdaleka jen mladickou nerozvážností studentstva, jak totiž na základě svých (trpkých) zkušeností uvádí Vladimír Penčev (2012: 10),

¹ V této kapitole rozvíjím témata a formulace z Jakoubek – Fatková 2019.

začaly se v příslušném období „dívat na západ“ také české vědecké instituce a o spolupráci se svými bulharskými partnery přestaly jevit zájem. Výsledky, tedy výsledky srovnatelné s těmi, které produkovaly adorované západní vzory, se ovšem nedostavily. A dnes už je také mimo jiné zřejmé, že na západě od nás ani nikdo výsledky týkající se severoamerických indiánů, obyvatel Papuy – Nové Guineje či australských Aboridžinců nečekal. Přinejmenším v tomto ohledu jsme tedy očekávání západních společenských věd naplnit dokázali.

Jedním z výsledků uvedených procesů byl rovněž obecný badatelský nezájem o Bulharsko. Region, jemuž byla v předchozím období věnována značná pozornost, prakticky vypadl z hledáčku vědeckého zájmu. V Bulharsku ovšem zájem o Čechy v Bulharsku (a Bulhary v Čechách) trval, klíčové práce tohoto období věnované dané tematice (Pobratim 1996; Vačkova – Bačvarov – Čavdarov 1998) tak vyšly zde, arci za přispění věrných matadorů studia česko-bulharských vztahů z české strany Mirjam Moravcové, Zdeňka Urbana, Růženy Havránkové a několika dalších. Postupem času se ale uvedená situace přece jen zlepšila a do Bulharska našli cestu zpět nejen čeští turisté, ale spolu s nimi i studenti a mladí badatelé. Nejednalo se ovšem o jakýsi prostý návrat do opuštěných kolejí. Oproti předchozímu období došlo k poměrně výrazným posunům, a to jak v oblasti teoreticko-metodologické, tak tematické. Důvodem byly nové možnosti, které s sebou přinesla sociokulturní antropologie. A právě na jejím poli vznikly nové výrazné příspěvky českého badatelského zájmu o Bulharsko, který ovšem do značné míry míjel problematiku našich krajanů v zemi, neboť předmětem jeho zájmu byly jiné menšinové populace v zemi, Karakačani a Aromuni (Fatková 2013, 2015; Zandlová 2015). Nejlépe byl posun oproti době před rokem 1989 vidět na výzkumu Vojvodova. To sice na jedné straně spadá do kategorie Čechů v Bulharsku, současně ale produkce týkající se této vesnice zproblematizovala kromě řady tradičních metodologických postupů a výkladových schémat i samotné češství vojvodovských obyvatel (Hirt – Jakoubek 2005; Jakoubek 2010a, 2015, 2018). Právě Vojvodovo se pak, pokud jde o české badatele, stalo patrně nej(pro)zkoumanější obcí nejen v Bulharsku ale vůbec na Balkáně (Bočková 2016: 132; Štěpánek 2016: 131). V posledních dvou dekádách mu bylo věnováno takové množství textů (11 monografií² a ke stovce odborných studií), že někteří autoři hovoří až o svébytném diskurzu či disciplíně – „vojvodologii“ (Fatková 2013: 10; Pavlásek 2011: 427).

² Budilová 2011; Budilová – Jakoubek 2014, 2017; Fatková a kol. 2013; Jakoubek 2010b, 2011, 2012, 2013 a,b, 2016; Kňourek – Budilová 2015.

Ač je Šerclovo dílo nazváno „Čechoslováci v Bulharsku“, fakticky je – s výjimkou informace o třech slovesných vesnicích na Plevensku – věnováno pouze bulharským Čechům. Co se přitom slovenského zájmu o Bulharsko a kra-jany v něm týče, výše citovaný V. Penčev uvádí, že onen „odklon od východu“ se slovenským institucím na rozdíl od těch českých vyhnul. Nepřímým dokladem této teze může být skutečnost, že klíčovými postavami daného diskurzu zůstali na Slovensku před rokem 1989 i po něm titíž autoři, v čele s Jánem Botíkem (Botík 1994, 2011) a ve stálé spolupráci s bulharskými badateli, nevyjímaje komplexní mezinárodní týmové výzkumy (Krekovičová – Penčev 2005; Raš-kova – Penčev 2005), nemající v Česku od roku 1989 obdobu. Jistou protiváhou, nemající tentokrát paralelu na Slovensku, naopak na české straně představuje jediný překlad etnologické monografie bulharského autora, který v zemích bývalého Československa v popřevratovém období vyšel, navíc právě z polo-viny věnovaný pojednávané problematice – práce *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého (Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice)* Vladimira Penčeva (Penčev 2012).

Publikací edice studie J. Šercla „Čechoslováci v Bulharsku“ se tedy v jis-tém smyslu vracíme zpět v čase. Prezentované dílo vzniklo před 69 lety (ne-li o něco dříve) a odpovídá tak dílem na otázky jeho současníků. Pro dané období a zájemce o ně bude ovšem díky svému přehledovému charakteru vlastně (na) vždy aktuální. Navíc – Šerclova práce není pouze rekapitulační a obsahuje řadu nových, dosud neznámých a jinde neuváděných informací. Některé z nich přitom přímo volají po dalším zpracování, resp. výzkumu. Jednou z takových je bezesporu např. informace o tom, že „Stavbou vodní přehrady Topolnica u Ichtimanu vyrostla nám nová čs. osada ve vesnici Muchovo u Ichtimanu“. Tím už bychom ale překročili horizont této edice.

Kdo byl Josef Šercl, autor rukopisu „Čechoslováci v Bulharsku“

Pomineme-li archivní dokumenty, je prakticky jediným – a ovšem zatím nepub-likovaným – zdrojem informací o osobě Josefa Šercla, autora níže prezentované studie „Čechoslováci v Bulharsku“, disertační práce Emila Minčeva věnovaná české komunitě v Sofii mezi lety 1878 a 1945 (Minčev 2016 a,b). S odkazem na *Protokoly čtenářsko – zábavného spolku „Čech“ v Sofii* je nejstarší Minčevem uváděnou informací zmínka, že členem spolku se 30. srpna 1902 stal, vedle jiných osob, i Josef Šercl, kloboučník (Minčev 2016 a: 110). Je přitom možné,

že právě toho roku Šercl do Bulharska dorazil. Jiný materiál, pocházející rovněž z archivu Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii, anonymní „Přínos Čechů Bulharsku“, totiž na straně 22 obsahuje i informaci o tom, že:

Jako pionýry evropské módy, která si prorážela cestu v novoosvobozeném Bulharsku, to byli v krejčovství Marček a Maršoun a doplňkem k těmto oblekům bylo nutno vyřadit fézy a beranice, o což se postarali František Červenka jako obchodník kloboučník a Josef Šercl st., povolán sofijskou obchodní a živnostenskou komorou k založení kloboučnického řemesla, jehož začátky datují od roku 1902.

Zmínka o tom, že dotyčným kloboučníkem byl Josef Šercl starší, pak pomáhá pochopit, proč je v Minčevově práci Josef Šercl – s odkazem na týž zdroj, tedy na *Protokoly* spolku „Čech“ – uveden jako nově zapsaný člen spolku ještě jednou, a to o dva roky později, k datu 17. července 1904 (Minčev 2016 a.: 112). Jistoty o tom, že Josefové Šerclové byli dva, otec a syn, pak nabudeme, když si na straně 138 přečteme, že pokladníkem spolku „Čech“, který po válce obnovil svou činnost valnou hromadou konanou 21. ledna 1921 v restauraci „Battenberg“, byl zvolen „Josef Šercl ml.“ (Minčev 2016a: 138³). Zdá se přitom, že co se profese týče, Šercl mladší se podle všeho nepotatil, neboť o něco dále obsahuje Minčevova práce i zmínku o tom, že Josef Šercl, úředník, narozený roku 1895, byl členem pojišťovacího odboru „Vzájemnost“ (Minčev 2016b: 358⁴). Nic z toho nám ovšem nepomůže zjistit, který z Šerclů byl v roce 1922 zvolen do předsednictva spolku (Minčev 2016a: 141⁵) a jako člen výboru potvrzen i v následujícím roce (ibid.: 143). Poslední zmínka o Šerclovi (starším? mladším?) v Minčevově práci se pak týká jeho vstupu do spolku (družstva) „Československý národní dům ‚T. G. Masaryk‘ v Sofii“ (založen 1925), k němuž došlo 4. července 1928 (ibid.: 197⁶). Možno doplnit, že Minčevova práce obsahuje ještě jeden údaj, pojící se se jménem „Šercl“ – informaci o tom, že Ferdinand Šercl – bezesporu příbuzný Josefu Šerclů juniora a seniora – se stal místopředsedou sportovního klubu „Čechie“, a to na první valné hromadě spolku konané

³ S odkazem na *Československý obzor* I, č. 9, 1. 3. 1921, s. 66.

⁴ S odkazem na Dokumenty pojišťovacího odboru „Vzájemnost“. Spis členů odboru k 22. února 1926, s. 1 – 3.

⁵ S odkazem na *Jubilejní ročenka...* s. 101 a „Československá kolonie“, *Československý obzor* II, č. 9, 1. 3. 1922, s. 71.

⁶ S odkazem na *Zápisy o schůzkách výboru družstva „T. G. Masaryka“ od 28. II. 1928 do 29. III. 1932*, s. 44.

27. ledna 1924 (Minčev 2016b: 276–277). Potud tedy Minčev. Ze samotného rukopisu se nadto dozvídáme, že „bratr“ Josef Šercl byl posledním jednatelem sofijské sokolské župy před jejím rozpuštěním, k němuž došlo 22. února 1950 (viz níže). Tím jsme pramen známých a dostupných informací o osobě Josefa Šercla vyčerpali, přesto nám dostupné údaje podávají zprávu o příslušníkovi české (československé) kolonie v Sofii, který se aktivně zapojoval do aktivit místních krajanských organizací a který byl, jak lze soudit z jeho textu, dobře obeznámen i s historickým kontextem české a slovenské přítomnosti v zemi. Snad právě tyto kompetence – jde ale samozřejmě o pouhou domněnku – jej, nejspíše na sklonku čtyřicátých let minulého století, vynesly až do čela nejvýznamnější československé krajanské organizace v Bulharsku, Československého národního domu „T. G. Masaryk“ v Sofii.

Ediční poznámka

Níže prezentovaný text byl pořízen z kopie rukopisu *Čechoslováci v Bulharsku*, která se nachází v archivu Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii. Archiv klubu není nijak systematicky uspořádan, rukopis se nachází volně ložen v záplavě jiných materiálů z nejrozmanitějších dob a tematického zaměření. Rukopis, psaný na stroji, se nachází na osmi paginovaných stranách, připnut je k němu list s hlavičkou „Matica slovenská“, nadepsaný *Zpráva o činnosti Československého národního domu „T. G. Masaryka“ v Sofii* a datovaný k 19. září 1950. Složka (o jejíž kopii se zřejmě jedná) byla adresována Pověření informací a osvěty, krajanský odbor – zahraniční referát, Bratislava, s dodatkem: „V přílohe posielame Vám 1 exemplár zprávy o činnosti a živote Čechov a Slovákov v Bulharsku, ktorú nám poslal Československý národný dom „T. G. Masaryka“ v Sofii na vedomie a k ďalšiemu použitiu“. Uvedené informace, ač text určitým způsobem lokalizující v prostoru a čase (zásadní je zde samozřejmě datace zprávy do roku 1950), bohužel nijak nepřispívají k zodpovězení otázky po motivaci k jeho sepsání – „na vedomie a k ďalšiemu použitiu“ může znamenat prakticky cokoli, přičemž lze soudit, že text jistě nebyl psán „jen tak“. Absence informace o důvodu vzniku daného dokumentu nicméně, máme za to, nebrání jeho recepci.

Archiv Čs. klubu je v současné době veřejnosti nedostupný, za jeho zpřístupnění bych na tomto místě velice rád poděkoval paní Anně Staevské; nebýt její ochoty a pomoci, tento text by nikdy nevznikl.

⁷ S odkazem na „Československá kolonie“, *Československý obzor* IV., č. 6, 1. 2. 1924. s. 44.

ČECHOSLOVÁCI V BULHARSKU

Josef Šercl

předseda čs. N. D.⁸ v Sofii.

V prvních letech po osvobození Bulharska nastal příliv kulturních a hospodářských pracovníků z utiskovaných tehdy ještě slovanských zemí, mezi nimi také Češi. Řady gymnasiálních profesorů, umělců, kapelníků, hudebníků, lékárníků, inženýrů, řemeslníků i z jiných odvětví začali přicházet do Bulharska, aby zde s nadšením pomáhali ve stavbě nového slovanského státu. Okolo roku 1880 v Sofii bylo již asi 100 Čechů, většinou dělníci a řemeslníci. Ti tvořili tehdejší českou kolonii v Sofii, která nepatřila sice k nejzámožnějším, ale svými výkony ve všech oborech vědy a práce v zemi osvobozeného Bulharska dokázala svoji zdatnost. Žízňiví po kulturním životě a krajanském spožití, scházelo jim středisko pro společenský život. Smetánka kolonie se scházela u Prošků, kdežto řemeslníkům a živnostníkům scházelo středisko k družným zábavám v českém prostředí. Společenský život byl omezen z většího dílu na rodinném životě. Naši krajané byli zváni a scházeli se v rakouských spolcích Krankenverein, Turnverein a Hilfsverein. Tak se připravovaly základy k organizaci českého živlu v Sofii.

Tu vznikla myšlenka utvořit si krajanský kroužek, který později byl proměněn ve spolek Česká beseda. Příchodem nových slovanských pracovníků a hlavně pak studujících v Čechách Bulharů, byl název spolku proměněn na Slovanskou Besedu, jejímž prvním předsedou byl zvolen Dr. Stojan Denev, který studoval v Čechách. Ve výboru zasedávali obyčejně tři Češi. Slovanská Beseda se stala takřka srdcem veškerého společenského života. Byl to jediný spolek, jenž horlivě pěstoval a šířil ideu všeslovanskou. Měl svůj pěvecký a hudební sbor složený ponejvíce z Čechů a Bulharů, které řídil knížecí kapelník, taktéž Čech. Rok od roku Slovanská Beseda vzkvétala a se vzdávala a dnes se může vykáhati značným jméním spolkovým. Odlišnost prostředí bulharského od českých poměrů semknula v Sofii žijící Čechy. Ve Slovanské Besedě se scházela elita sofijského obyvatelstva a našim přistěhovalým Čechům s přirozenou jim skromností nezbyvalo, než se scházet po tehdejších sofijských hospodách. Tím bylo znemožněno hromadné vystupování na venek našich Čechů v Sofii, vzdor jejich vydatnému uplatnění. Třebaže všichni bez rozdílu a stavu zůstali věrni

⁸ Tj. Československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii.

svému národu, chyběla jim družebnost. Prostředí, v němž žili, vyžadovalo však blízkého jim kulturního a společenského střediska.

Bylo třeba jen iniciativního zakročení několika jednotlivců, aby jednotný spolek – osa českého života v Bulharsku – byl založen. První svolání spolku se datuje z roku 1892, na němž jsou podepsáni p. J. Doubrava, Antonín Habal a František Došek. Dne 14. listopadu 1892 byl založen čtenářsko-zábavní spolek Čech na základě důvěrné schůze konané dne 19. listopadu 1892, která rozhodla o jménu spolku. Program spolku jest vyjádřen jasně: vzdělání členů a poskytování jim ušlechtilé zábavy, a to všem Čechům v Sofii – bez politických tendencí a všech sociálních rozdílů: čtení, nepolitické přednášky, korporativní vystupování na venek, rozpravy a spolkové zábavy (hudební, divadelní představení, zábavy, taneční, společenské vycházky).

Spolek Čech se rozšiřoval, protože Čechové, osamoceni uprostřed cizího živlu, byť slovanského, pronikli přece jen jinou kulturou, cítili potřebu scházeti se pohromadě, uvažovat o posledních aktuálních otázkách i politických, ač politika nebyla v programu spolku, a zapomenout na starosti tohoto idylického předválečného života. První členové spolku – a i pozdější – byli mužové vlastenečtí, hudby a žertu milovní, s vysokým cílem kulturním, a co hlavní, na svoji vlast nezapomínali. Takto založený spolek byl i v národním ohledu velice činný. Byl členem Matice školské, na kterou ustavičně se sbíralo. Dále byl členem Šumavské jednoty a na Národní divadlo odvedl přes 1400 zlatých franků. Česká kolonie žila v srdečnosti, nenucenosti, rovnosti, upřímnosti a láskou, dobře reprezentujíc před Bulhary svůj národ a vystupovala ve veřejnosti vždy svorně a přátelsky. Tak prospíval spolek Čech, který se stal i střediskem všech ostatních českých a slovenských spolků a odborů, až do doby první světové války, kdy spolková činnost z válečných důvodů velice utrpěla.

Rok 1918, rok znovudobyté samostatnosti povzbudil žijící v Bulharsku Čechoslováky k nadšené činnosti. Spolek Čech, společně s československou národní radou, svolal na den 10. listopadu 1918 veřejnou schůzi občanů a občanek samostatného státu československého, které se zúčastnilo přes 500 Čechoslováků. V tento památný den skládali Čechoslováci veřejnou přísahu věrnosti znovuzrozenému státu československému. Chvilé nezapomenutelné.

Činnost spolku a krajanů vůbec rostla den ode dne. V roce 1921 byl svolán sjezd Čechoslováků z Bulharska a ve dnech 4., 5. a 6. března bylo na něm přijato utvoření Ústředního spolku čs. organizací v Bulharsku se sídlem v Sofii. Byla rozřešena otázka uskutečnění čs. školy a spolkového domu, o nichž se zmiňují dále.

Valná hromada konaná v únoru 1924 byla jedna z nejpłodnějších od založení spolku. Byla obrazem úspěchů, kterých lze docílit sloučením všech částí kolonie, rozvrstvených až dosud dle různých zájmů krajanů. Na této schůzi bylo schváleno vytvoření Československého stavebního družstva v Sofii. První schůze přípravného komitétu pro stavbu školy a národního domu v Sofii konala se dne 18. dubna 1924. Byly vyhlášeny úpisy a sbírány dary. Ve výzvě k vypisování sbírek na národní dům se praví:

Pres 30 let potloukají se naše spolky z podruží do podruží. Z minulosti zde neb onde dovolí nám hostinský pořádati schůze a přízeň k nám se měří dle útraty při schůzích. Nenavštěvujeme-li tak zvanou spolkovou místnost i mimo schůze, nikdo o nás nestojí, upadneme v nemilost a stěhujeme se zase o hospodu dále.

Dík značné obětavosti a lásce k věci, dílo se zdařilo a život Čechoslováků v Bulharsku vstoupil do nové epochy. Dne 16. června 1924 byla svolána I. ustavující valná hromada družstva Československý národní dům T. G. Masaryk. Dne 18. července 1924 rozhodnuto o konečné koupi domu na tehdejší ulici Krakra čis. 9 (nyní ul. T. G. Masaryka čis. 15) za 2,100,000 Leva. Jmění družstva v tento den bylo 1,190,629,96 Leva. Na chybějící rozdíl byla uzavřena půjčka od Banky československých legií v Praze a záruční směnky, od nichž záviselo poskytnutí této půjčky a vlastně tedy i zajištění Národního domu, podepsali ochotně tito obětaví zasloužilí krajané: Václav Pospíšil, Ludvík Diviš, Josef Komštík, Alois Maršoun, prof. Jan Brožka, prof. Ant. Šourek, Marie Hořínková a Bohdan Prošek ml.

Členstvo čtenářsko-zábavního spolku Čech v Sofii, shromážděné na 33. řádné valné hromadě dne 8. února 1925, se usneslo na sloučení spolku Čech s družstvem Československý národní dům T. G. Masaryk. Mnoholeté úsilí Čechů a Slováků v Bulharsku usedlých získati vlastní přístřeší, dospělo v roce Žižkově k svému historickému rozřešení. Sny obětavých průkopníků společenského kulturního stánku byly uskutečněny. Po třiatřicetileté činnosti spolku Čech, který pracoval pro lepší budoucnost našich krajanů v Sofii i v celém Bulharsku, se uzavřela jeho historie. Spolek Čech byl průkopníkem myšlenky vlastního střediska čs. vystěhovalců v Bulharsku, samostatné čs. školy, on dal základ spolkovému a společenskému životu všech Čechoslováků v Bulharsku. Připojením se k družstvu Československý národní dům T. G. Masaryk, nastoupil spolek Čech epochu nového rozmachu a nové práce, která do dějin čs. vystěhovalců v Bulharsku je zapsána věrně a vděčně.

K těmto dějinám Čechoslováků v Bulharsku nutno se také zmíniti o čs. škole, touha po jejímž zřízení našich krajanů je starého data.

Posílení a reálného podkladu se dostalo teprve po osvobození Československa. V roce 1921 začalo první vyučování se 13 žáky a za hmotné podpory čs. ministerstva školství, Národního domu, tělocvičné jednoty Sokol v Sofii, Čechoslováků v Bulharsku, jakož i obětavé práce učitelů Josefa Suchánka, Václava Müllera, Antonína Bendy, Antonína Hlaváče aj. Čs. škola v Sofii si vyšlapala cestičku, po níž se brala od úspěchu k úspěchu. Naše škola stála opravdu na jednom z nejlepších míst zahraničních škol. Přišla doba německé okupace a tím zastavena pochopitelně činnost české školy v Sofii. Po ukončení války čs. škola obnovila opět svoji činnost a ministerstvo školství, věd a umění vyslalo učitele na české školy v Sofii a Vojvodově a na slovenské školy do Podemu a Gorné Mitropolije. Tyto školy byly hojně navštěvovány dětmi našich krajanů. Po reemigraci, provedené posledním transportem, který odjel na začátku května t. r., zůstalo v Gorné Mitropoliji 39 slovenských rodin, z přihlášených do školy ...⁹ dětí na školní rok 1950/51, a v Sofii na českou školu na tentýž školní rok je přihlášeno 99 dětí z českých rodin a ze smíšených manželství. Češi a Slováci usedlí v Bulharsku jsou zvláště vděční svým českým a slovenským mámám, neboť jest to jejich zásluha, že ještě dnes, po tolika desítkách let, jejich děti zachovaly mateřský jazyk. Je třeba se poklonit před těmito krajkankami, že dovedly svým dětem vtisknout lásku k naší zemi a řeči. A v této mateřské řeči chtějí Češi a Slováci, žijící v Bulharsku, aby byly vyučovány i jejich děti, a očekávají proto, že jak ministerstvo školství věd a umění, tak i povereníctvo v Bratislavě vyhoví jejich prosbě a vyšle do Sofie učitelku pro mateřskou školku, učitele pro řádnou obecnou školu a učitele řídící školy pro střední doplňovací školu, jakožto i dva slovenské učitele na slovenskou školu v Gorné Mitropoliji, o které již bylo zažádáno.

Je nutno se také zmíniti o činnosti Sokola v Bulharsku, který hned za prvních červánků svobody bulharského národa, kdy slovanství bylo v nejlepším rozkvětu, zaletěl český Sokol také do bratrského Bulharska. Roku 1879 vznikla v Sofii česká tělocvičná jednota Sokol a u její kolébky stáli bratři Bohdan a Jiří Proškové, Bohumír Šimáček, inž. Roubal, inž. Bohutinský, Malcher aj. Náradí urobili si členové sami, protože bylo jich dosti od cechu zámečnického i truhlářského a nechybělo ani obětavého nadšení. Členy byli většinou řemeslníci a činnost jednoty byla dosti čilá a poměrně pravidelná. Odchodem některých činných členů ze Sofie, dostali Bulhaři v jednotě převahu, a tak zanikla první

⁹ Prázdné místo k doplnění odpovídajícího údaje se nachází již v originálu; pozn. ed.

česká sokolská jednota, která byla vlastně jakýmsi přechodem k bulharským tělocvičným spolkům Junak, jejichž zakládání se datuje právě od té doby. Švýcarští učitelé tělocviku, povoláni ministerstvem národní osvěty v Bulharsku, byli spoluzakladatelé junáckých jednot, avšak jejich spolupráce – jak se ukázalo – nepřivedla junácké hnutí a junácký tělocvik k zvláštnímu rozmachu: bylo chybou dosti osudnou i pro další vývoj věci na obou stranách, že hned tenkrát nedostaly tělovýchovné snahy v Bulharsku sokolskou organizaci a sokolského ducha, že na místě junáckých jednot nevznikaly hned jednoty sokolské.

Roku 1921 – když se zapomínalo na přehmaty a hrůzy z války – v době, kdy česká kolonie v Sofii dostala posilu příchodem nových – čerstvých – krajanů, byla znovuzaložena tělocvičná jednota Sokol v Sofii s prvním jejím starostou prof. J. V. Mrkvičkou, prvním náčelníkem Karlem Pajgrem a jednatelem Václavem Bauerem – Rohanem. Zájem o Sokol v krajanském středu byl značný, v tělocvičně vládl družný a rušný život, udržoval se dobrý duch a nadšení pro Sokola a tělocvik. Soustřeďoval se tu i milý společenský život, jaký česká omladina v Sofii nikdy před tím neměla. Sokol zachránil mnohou českou duši před odnárodněním a význam v tomto ohledu podržuje si dodnes tělovýchovný odbor při Čs. národním domě. Za solidární spolupráce s Čs. národním domem podařilo se Sokolu docílit významných úspěchů. Byly založeny odbočky Sokola v Gorné Orechovici, Gorné Mitropoliji a v Rusčuku.

Sokolstvo v Bulharsku prožilo dobré i zlé doby a byly tyto vždy pýchou našeho národa zde v cizině. Byl to Sokol, který podchycoval naši mládež a učil jí v zásadách Tyršových a Fügnerových. A proto také Češi a Slováci v Bulharsku, kteří zde prožili dvě světové války a těžké doby fašistické, nikdy nezhodili svoji vlast a stáli vždy v sokolských šicích pevně na svém místě.

Reorganizací tělovýchovy ve vlasti a rozpuštěním zahraniční župy sokolské, ztratila sofijská jednota spoju se sokolskou organizací ve vlasti. Sokol jako samostatný spolek v Sofii byl na valné hromadě konané dne 22. února 1950 rozpuštěn a jeho majetek, jakožto i další činnost byly převedeny na Čs. národní dům T. G. Masaryk v Sofii – tělovýchovný a sportovní odbor, který pokračuje v tělovýchovné a sportovní činnosti. Posledním starostou byl bratr Jaroslav Laušman a jednatel br. Josef Šercl.

Češi a Slováci v Bulharsku měli také svoje vesnice a osady. Je to Vojvodovo v kraji orechovském, poblíže Dunaje, kam Vojvodští sedláci přišli v roce 1900 po delším putování podunajském z transylvánské¹⁰ Svaté Heleny, kam jejich

¹⁰ Omyl – Sv. Helena se nenachází v Transylvánii, ale v (dnes rumunské části) Banátu.

předkové se odstěhovali před staletími. Před druhou světovou válkou tu bylo 798 obyvatelů českého původu. V roce 1928 byl vybudován ve vsi Československých národní dům T. G. M., jako odbočka sofijského ústředí a od roku 1926 tam byla česká škola. Krajané z Vojvodova reemigrovali do Československa.

Slováci se usadili kolem Plevna ve třech obcích: Gorna Mitropolija, Podem a Brašljanica. Přišli sem v roce 1897 z Báčky a Banátu. V Gorné Mitropoliji bylo před válkou 819 Slováků. Nyní tam zůstalo 39 rodin. Mají svůj národní dům z roku 1929, slovenskou školu, do které je přihlášeno, jak již výše uvedeno ...¹¹ slovenských dětí. Slováci z Podemu v počtě okolo 300 duší reemigrovali postupně a poslední jejich skupina odjela transportem na počátku května t. r. Také slovenská obec Brašljanica s necelým počtem 150 lidí se repatriovala na Slovensko. I ona měla svůj Československý národní dům T. G. M. a slovenskou školu.

Také na trati Sofia – Stalin (dříve Varna) v Gorné Orechovci jsme měli početnou a činnou českou obec. Byli to vesměs zaměstnanci cukrovaru vystavěného v roce 1912 Pražskou úvěrní bankou, který v krátké době se rozvětvil na velký průmyslový kombinát. Založením cukrovaru a raffinerie v Gorné Orechovici byl dán díky českému úsilí základ průmyslu cukrovarnickému ve velkém slohu v Bulharsku. Současně s vystavením cukrovaru utvořila se zde kolonie českých obyvatelů. Cukrovar se svými pobočnými závody činil dojem samostatné osady, která tvořila zde část výstavného města a závody samy jakousi stálou výstavu českého průmyslu. Česká obec Gorno – Orechovická čítala asi 250 členů a bylo tudíž nutno se postaratí o duševní výchovu asi 65 dětí českých zaměstnanců, jako i o kulturní a tělovýchovný život samostatných zaměstnanců. V roce 1920 byla otevřena obecná i občanská škola nákladem cukrovaru a v roce 1921 byla založena tělocvičná jednota Sokol. Předchůdcem této jednoty byl tělocvičně sportovní odbor spolku Čech, který vlastně provedl všechny přípravné práce pro založení této sokolské jednoty a kulturního života české obce v Gorné Orechovici. Znárodněním průmyslu v Bulharsku dne 3. prosince 1948 zanikla také česká obec v Gorné Orechovici, jejíž příslušníci se navrátili do vlasti, zanechavši v Bulharsku cenný pomník své nezištné a svědomité práci na poli bulharsko-československé vzájemnosti a přátelství.

Naši vesničtí krajané, vyjímaje krajanů v Gorné Orechovici a v Sofii, byli bulharskými státními občany. Na svůj jazyk však nezapomněli. Zachovali věrně a čistě svoji lásku k domovině i po dlouhých generacích, jsme na ně hrdí, že

¹¹ Prázdné místo k doplnění odpovídajícího údaje se nachází již v originálu; pozn. ed.

nebyli jsme my v Sofii žijící Čechoslováci sami ve svých snahách kulturních, že neusilovali jsme sami o vzdělání československých vystěhovalců v jazyku mateřském, že nechránili jsme jen my čistotu a právo našich dějin před cizinou. Jsme hrdí na ně jako na statečné obětavé, nezištné a vytrvalé spolupracovníky, neznající osobního prospěchu, překážek ani únavy při budování díla, z kterého se radují a ještě budou radovat pokolení.

Věrní synové národů Československa tvrdou dlaní proměnili poušť své druhé domoviny v úrodné pole a výstavné osady utěšeného pohledu. Stali se chválou toho státu, jako vzorní, uvědomělí zpracovatelé půdy a industrialisátoři, nezapomínajíc při tom své domoviny a chovajíc vždy v úctě drahý odkaz předků – jazyk mateřský, víru, knihu a školu. Doby sociálního utiskování a nucenosti emigrace přešly již do dějin. Nastala doba socialistické výstavby. Vlast povolala zpět své po širém světě roztroušené děti a ty se vrátily. Vrátili se s nimi i naši krajané z Bulharska, odjeli do domova svých předků a jsou tam spokojeni a šťastni.

Léta 1918 až 1938 byla pro Čechoslováky v Bulharsku, ve městech i na venkově, v jejich celku hmotně i organizačně úspěšné, ačkoliv mezi vlastní a pohostinským státem nebylo oněch upřímných bratrských vztahů, jakých si přál náš i bulharský lid. Řízená zájmy koburgské dynastie, bulharská fašistická vláda plula pozvolna do vod revisionistické a agresivní politiky německého fašismu. Podezírána bulharskými kolaboranty a střežena hitlerovskou tajnou policií, proživořila se naše kolonie až do 9. září 1944, kdy byl bulharský národ a s ním i naši krajané osvobozeni od fašistického hnětu.

Po osvobození vlasti nastala touha po domovině, která volala všechny krajany v cizině k návratu. Vlast slíbila reemigraci a také ji provedla. Poslední reemigrační transporty byly z Bulharska. Vrátilo se do vlasti přes 2000 krajanů, avšak odjezdem těchto starousedlíků spolkový život našich krajanů nezanikl, jak o tom byly obavy a jak se předpokládalo. Naopak, krajanský spolek Československý národní dům T. G. M. v Sofii oživil znovu a život Čechoslováků v Bulharsku vstoupil do třetí epochy, do doby nové, doby socialismu. Příchodem nových kulturních a investičně-průmyslových pracovníků z Československa do Bulharska se náš spolek osvěžil a čítá dnes přes 500 členů, ve většině však žen, krajanek, provdaných za Bulhary. Stavbou vodní přehrady Topolnica u Ichtimanu vyrostla nám nová čs. osada ve vesnici Muchovo u Ichtimanu.

Pod vlastní skromnou střechou nabývá práce Čechoslováků v Bulharsku za dnešní doby socialistické nové tvářnosti. Sdružujíc ve svém středu příslušníky smíšených manželství, Československý národní dům T. G. Masaryk rozvíjí

kulturně-osvětovou činnost nejen mezi svými členy, ale také i v prostředí bulharském a pracuje pro slovanskou vzájemnost mezi oběma bratrskými národy, které dnes budují pod ochranou šlechtného osvoboditele a ochránce míru a slovanských národů, Sovětského svazu, socialismus ve svých lidově demokratických zemích.

Do této třetí doby vystupuje Českoslov. národní dům po svém 25. letém trvání. Letošního roku oslaví Čechoslováci v Bulharsku výsledek práce a píce, poctivé práce, výsledek mnohaletého úsilí a zvláště mimořádné obětavosti československých občanů v Bulharsku. Máme svůj vlastní krb, svůj útulek, ve kterém každý Čechoslovák v Bulharsku se osvěžuje krajanským prostředím a bez rozdílu věku i společenského postavení, všichni sobě rovní se schází pravidelně k duševnímu soustředění všeho čs. živlu v Bulharsku. U příležitosti 25. letého výročí Čs. národního domu v Sofii budiž vzdán upřímný dík všem, kteří přispěli k získání tohoto střediska. Děkujeme všem našim do vlasti odcestovalým krajanům a budeme na ně vždy s láskou vzpomínat. Děkujeme československému Velvyslanectví za veškerou podporu a spolupráci, kterých se nám dostává, hlavně pak p. velvyslanci D-ru Lad. Šimovičovi, který prožívá s námi celý spolkový život a vždy pomáhá vydatně odstraniti obtíže, které by se vyskytly. Děkujeme také za hmotnou a morální podporu Československému ústavu zahraničnímu, Ministerstvu informací, Ministerstvu školství, věd a umění, Povereníctvu pre Slovensko a Matici slovenské. Děkujeme jim za jejich podporu při plnění našeho úkolu v pokračování a řízení dobrého jména a uplatnění zdatnosti Československa a jeho národů v zahraničí.

Z letmého přehledu života Čechoslováků v Bulharsku je zřejmé, že styky mezi národy Československa a Bulharska zasahovaly vždy v oblasti kultury hodně hluboko. Nikdy však v dějinách obou národů se jim nedostalo tak příznivých podmínek, jako tomu je v současné době. Spojenecká smlouva a kulturní dohoda mezi oběma národy se už projevuje. Kulturní spolupráce obou národů má hluboké kořeny a vlastně teprve teď, za lidově demokratického řádu, se ukazuje jejich letitost a na tomto poli se před námi otvírají vskutku radostné perspektivy.

Marek Jakoubek je sociální antropolog. Je ředitelem Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK, působí rovněž na katedře antropologie Fakulty filozofické ZČU v Plzni. Zabývá se romskými/cikánskými skupinami v České republice a na Slovensku a česko-(slovensko)-bulharskou krajanskou problematikou, s důrazem na jedinou českou obec v Bulharsku – Vojvodovo. Na obecné rovině se věnuje teorii etnicity a epistemologii sociokulturní antropologie.

Kontakt: marek.jakoubek@ff.cuni.cz

Archivní materiály

Dokumenty pojišťovacího odboru „Vzájemnost“. Archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii.

Protokoly čtenářsko-zábavného spolku „Čech“ v Sofii. Archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii.

Přínos Čechů Bulharsku, 33. s. bez uvedení autora, Archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii.

Zápisy o schůzkách výboru družstva „T. G. Masaryka“ od 28. II. 1928 do 29. III. 1932. Archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii.

Literatura

Amort, Čestmír. 1980. *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha: Academia.

Bočková, Helena. 2016. „Kňourek, Bořivoj – Budilová, Lenka, J. 2015. *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (recenze).“ *Studia Ethnologica Pragensia* 2, 2016: 132–139.

Botík, Ján. 1994. *Slováci v Bulharsku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum.

Botík, Ján. 2011. *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: I. Krasko.

Budilová, Lenka J. 2011. *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Budilová, Lenka Ja. – Jakoubek, Marek. 2014. *Balgarskite čechi. Slučajat Vojvodovo. Socialnoantropoložki eskizi*. Sofija: Paradigma.

Budilová, Lenka J. – Jakoubek, Marek. 2017. *Bulgarian Protestants and the Czech Village of Vojvodovo*. Sofia: New Bulgarian University.

Československo-bulharské vztahy. 1963. *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

Československá kolonie. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* 4, 1924, 6, 1. 2. 1924: 44.

- Fatková, Gabriela. 2013. *Karakačanská poezie 21. století: Velička Chatova*. Brno: Porta Balkanica.
- Fatková, Gabriela. 2015. *Bulharští Karakačani a usedlý život. Dům, jméno a identita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Fatková, Gabriela a kol. 2013. *Vojvodovo. Historicko-etnologická ohlédnutí, původ, subsistence, oděv*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Hirt, Tomáš – Jakoubek, Marek. 2005. „Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce.“ *Český lid* 92, 2005, 4: 337–366.
- Jakoubek, Marek. 2010a. „From Believers to Compatriots. The Case of Vojvodovo – ‘Czech’ Village in Bulgaria.“ *Nations and Nationalism* 16, 2010, 4: 675–695.
- Jakoubek, Marek. 2010b. *Vojvodovo. Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2011. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2012. *Vojvodovo. Historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2013a. *Vojvodovo – identity, tradice a výzkum*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2013b. *Vojvodovo – edno nepoznato češko selo v Balgarija*. Sofija: Paradigma.
- Jakoubek, Marek. 2015. „Po stopách transformací vojvodovských kolektivních identit.“ Pp. 25–48 in Marek Jakoubek – Luděk Jirka – Nela Králová – Michal Pavlásek – Jiří Tůma: *Krajané. Hledání nových perspektiv*. Praha: P. Mervart.
- Jakoubek, Marek. 2016. *Vojvodovo. Istorijata na edno češko selo v Balgarija prez pogleda (ne samo) na negovite žiteli*. Sofija: Paradigma.
- Jakoubek, Marek. 2018. „On the Process of National Indifferentiation. The Case of Bulgarian ‘Czechs’.” *Nations and Nationalism* 24, 2018, 2: 369–389.
- Jakoubek, Marek – Fatková, Gabriela 2018. „Plzeňská bulharistika: od začátku do konce. Bulharistická bádání na Katedře antropologie Západočeské univerzity v Plzni.“ *Acta Filozofické fakulty ZČU* 10, 2018, 2–3: 97–109.
- Jubilejní ročenka. 1929. *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928*. Sofie: Československý národní dům T. G. M.
- Kňourek, Bořivoj – Budilová, Lenka J. 2015. *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Krekovičová, Eeva – Penčev, Vladimír (eds.). 2005. *Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne charakteristiky a súvislosti. Štúdie*. Bratislava: Veda.
- Minčev, Emil. 2016a. *Česká komunita v Sofii od osvobození Bulharska r. 1878 do konce druhé světové války – dějiny, procesy, osobnosti, společenský a každodenní život I*. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice (nepubl.).
- Minčev, Emil. 2016b. *Česká komunita v Sofii od osvobození Bulharska r. 1878 do konce druhé světové války – dějiny, procesy, osobnosti, společenský a každodenní život II*. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice (nepubl.).

- Nešpor, Zdeněk R. – Jakoubek, Marek. 2004. „Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi.“ *Český lid* 91, 2004, 1: 53–79.
- Pavlásek, Michal. 2011. „Marek Jakoubek: Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2010 (recenze).“ *Český lid* 98, 2011, 4: 425–427.
- Penčev, Vladimír. 2008. „Češi v Bulharsku aneb O typologizaci, etapizaci a procesech adaptace českého vystěhovalectví do bulharských zemí.“ *Český lid* 95, 2008, 2: 115–126.
- Penčev Vladimír. 2012. *Po serpentinách sebezpoznání a poznání toho druhého (Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice)*. Ed. Marek Jakoubek. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Pobratim [Mirjam Moravcová – Zdeněk Urban – Katja Michajlova – Vladimír Penčev – Veličko Svetoslavov /Todorov/]. 1994. *Bálgari po češkite zemi*. Sofija: Sv. Kl. Ochridski.
- Raškova, Natalija – Penčev, Vladimír. (eds.) 2005. *Bálgari v Slovákija. Etnokulturni charakteristiki i vzaimodejstvija. Terenno izsledvane*. Sofija: Prof. Marin Drinov.
- Štěpánek, Václav. 2016. „Bádání o českých menšinách na Balkáně – staronové téma české slavistiky.“ *Slavica litteraria* 19, 2016, 2: 121–133.
- Vačkova, Kina – Bačvarov, Janko – Čavdarov, Račko. (eds.). 1998. *Čechi v Bálgarija i bálgari v Čechija. Etnosocialni i kulturno-antropologični modeli. Literaturovedski i lingvistični aspekti*. Šumen: Izdatelstvo Episkop Konstantin Preslavski.
- Zandlová, Markéta 2015. *Etnická mobilizace a politiky identit. Aromuni v Bulharsku*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.

[1-2018]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

DĚJINY – TEORIE – KRITIKA

Odborný recenzovaný časopis věnovaný kritické reflexi dějepisectví a jeho metod. Publikuje původní studie, recenze a diskusní texty. Vychází dvakrát ročně a vydává jej Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

ISSN 1214-7249, vydává Fakulta humanitních studií UK.
Předplatné zajišťuje Postservis, postabo.prstc@cpost.cz,
cena pro předplatitele 79 Kč.